

Amerika Osmanlı Diasporasında Müzik ve Kahvehaneler (1890 -1930'lu Yıllar)

Music and Coffee Houses in the Ottoman–American Diaspora (1890–1940s)

Mustafa AVCI¹

DOI: 10.26650/CONS2021-998288

¹Dr. Öğr. Üyesi, Altınbaş Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.A. 0000-0002-5802-8036

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Mustafa AVCI,
Altınbaş Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve
Tasarım Fakültesi, Sinema ve Televizyon
Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: mavciendi@gmail.com

Başvuru/Submitted: 21.09.2021

İlk Revizyon/Revision Requested: 12.10.2021

Son Revizyon/Last Revision Requested:
24.10.2021

Kabul/Accepted: 02.11.2021

Online Yayın/Published Online: 05.11.2021

Atıf/Citation: Avci, M. (2021). Amerika Osmanlı diasporasında müzik ve kahvehaneler (1890 -1930'lu yıllar). *Konservatoryum - Conservatorium*, 8(2), 121-148.
<https://doi.org/10.26650/CONS2021-998288>

Öz

Osmanlı topraklarından Amerika'ya 1830'lu yıllarla başlayan göç dalgası özellikle 1890'larla birlikte ivme kazanmış ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde de hızlanarak devam etmiştir. Amerika'ya göç edenler arasında Ermeniler, Yunanlar, Araplar, Sefarad Yahudileri, Türkler ve Kürtler gibi farklı milletlerden insanlar yer almıştır. Göçmenler Amerika'ya mutfak, müzik, dans, eğlence kültürlerinin yanında; kilise, sinagog, kahvehane, *café aman* gibi kurumları da beraberlerinde götürmüşlerdir. Kahvehaneler Osmanlı coğrafyasından gelen göçmenlerin sosyalleşebildikleri en önemli mekânlar olmuştur. Bunun en temel sebeplerinden biri göçmenlerin çok ciddi bir çoğunluğunun bekâr erkeklerden oluşmasıdır. Ayrıca göçmenlerin geldikleri memleketlerde köklü bir kahvehane geleneğinin olması ve göçmenlerin, Amerika'daki göçmen karıştılgı yüzünden kendi içlerine kapanması da bunda etkili olmuştur. Kahvehaneler göçmenler için sadece bir eğlence mekânı değil aynı zamanda göçmen hayatı hakkında bilmedikleri meseleleri öğrendikleri, memleketlerinden haber aldıkları, iş buldukları, kısacası sorunlarını çözdükleri birer sosyal destek merkezi gibi faaliyet göstermiştir. Kahvehaneler göçmen eğlence hayatında çok farklı alanlarda hizmet sunmuştur. Bunların başında da müzikli eğlence faaliyetleri gelmektedir. Bu makale temel olarak Amerika'daki kahvehane, *café aman*, *café-restoran* gibi mekânlardaki canlı müzik, karagöz gösterileri ve plak dinletileri gibi farklı eğlence türleriyle ilgilenmektedir. Bu mekânlarda dans da çok önemli bir yere sahip olmuştur, özellikle göbek dansı (oryantal dans) yapan kadın dansçılar göçmen mekânlarının en büyük atraksiyonlarından biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Amerika'da Osmanlı Müziği, Amane kahvehaneleri, Osmanlı Eğlence Müziği

ABSTRACT

Ottoman immigration to America, which started in the 1830s, gained momentum, especially in the 1890s and accelerated in the first quarter of the 20th century. People of different nationalities, such as Armenians, Greeks, Arabs, Sephardic Jews, and Turks, were among those who immigrated to America. In addition, immigrants brought with them their cuisine, music, dance, and entertainment cultures as well as their cultural institutions, such as churches, synagogues, coffee houses, and cafés. Coffee houses were the most crucial places where immigrants from the Ottoman geography could

socialize. Coffee houses served in many different areas in immigrant life. First, they served as a social support network where the immigrants learned about life in America and solved their problems. Second, they served as an entertainment venue for immigrants. Moreover, music was one of the most popular types of entertainment. This article primarily deals with immigrant musical activities that were held in coffee houses, *café amans*, and *café restaurants*. Such musical activities included *Karaghiozis* performances, listening to records, and live music performances. Similar to music, dance also had an indispensable place in these venues, particularly oriental belly dancing which was one of the principal attractions of immigrant venues.

Keywords: Ottoman–American music, *Café aman*, Coffee house

EXTENDED ABSTRACT

Ottoman immigration to America, which started in the 1830s, gained momentum, especially in the 1890s and accelerated in the first quarter of the 20th century. People of different nationalities, such as Armenians, Greeks, Arabs, Sephardic Jews, and Turks, were among those who immigrated to America. In addition, immigrants brought with them their cuisine, music, dance, and entertainment cultures as well as their cultural institutions, such as churches, synagogues, coffee houses, and *café*s.

Coffee houses have been the most crucial places where immigrants from the Ottoman geography could socialize. According to Frank Ahmed, this was because the overwhelming majority of immigrants were single men (Ahmed, 1993, s. 13). However, Macedonian writer Stoyan Christowe (1898–1995), who was also an Ottoman immigrant, emphasized two more reasons other than bachelorhood. First, the significance of coffee houses in immigrant life was closely related to immigrants having deep-rooted coffee-house traditions in their home countries. Second, according to Christowe, the anti-immigrant and hostile behavior against the Southeastern European and Anatolian immigrants was another reason (Christowe, 1930, s. 48).

In addition to these three factors, because the establishment costs of coffee houses as social centers were very low, in all immigrant colonies that have reached a specific size, Greek *kaffenions/kafeneions* (Frangos, 2014; Lewine, 1996), Armenian *srjarans* (Nagoski, 2021a), and Bulgarian *kafenes* (Carlson ve Allen, 1990, s. 74) were opened (Salutos, 1970, s. 181).

The coffee house served many different areas in immigrant life. First, it served as a social support network where the immigrants learned about life in America and solved their problems. Second, it served as an entertainment venue for immigrants. Moreover, music was one of the most popular types of entertainment. This article primarily deals with immigrant musical activities that were held in the coffee houses, *café amans*, and *café restaurants*. Such musical activities included *Karaghiozis* performances, listening to

records, live music, and dance performances. Similar to music, dance also had an indispensable place in coffee houses, particularly oriental belly dancing which was one of the principal attractions of immigrant venues.

Toward the end of the 19th century, cafés called *café amans* emerged in the Eastern Mediterranean, Ottoman port cities, and Greece. Alaturka style, maqam-based, and predominantly Greek and Turkish music were performed in *café amans*. These cafés were called *café amans*, which probably distinguished them from *café chantants* with European-style music (Morris, 2018, s. 72–73). Another reason might have been the extensive use of the Turkish word “aman” in lyrics.

American *café amans* originated in the crowded Greek colonies to continue this Old World tradition of *café amans*. According to Sotirios Chianis, “[a]s early as 1910 the *café-aman* and its strong traditions sprang up in numerous large urban areas such as New York City, Boston, San Francisco, Baltimore, and Chicago” (Chianis, 1983, s. 3). According to Steven Frangos, the number of *café amans* in America increased rapidly in a decade. By 1920, every Greek colony had at least one *café aman* and several coffee houses (Frangos, 1991, s. 11). In the *café aman*, Albanian, Armenian, Sephardic, Turkish, Greek, and Greek–American musicians performed a wide range of repertoire. This multi-ethnic repertoire coincided with the multi-ethnic audience of the *café aman*.

Café amans were also famous for their belly dancing. One such early example of belly dancing in American *café amans* is the *kyotchek* dance. *Kyotcheks* were immensely popular among Ottoman immigrants. *Kyotchek* troupes in America consisted of two female dancers and three male musicians playing the violin, clarinet, and xylophone. According to Christowe, *kyotchek* troupes were formed and were first presented to the Greek audience in Chicago. These troupes signed a long-term contract to work on Halstead Street, Detroit, St. Louis, and other Midwest cities if their performance was appreciated (Christowe, 1930, s. 48, 74–75).

During the prohibition (1920–1933), some *café amans* functioned as ethnic speakeasies. One such *café aman* was New York’s first *café aman*, Marika’s, which opened in 1925. Marika Papagika, one of the early immigrant music stars, opened this *café* with their musician husband, Gus Papagika. Although it had a short life and closed in 1929, Marika’s paved the way for other cafés and nightclubs on the eighth Avenue. The eighth Avenue scene was a significant element in New York’s nightlife until the end of the 1970s.

Giriş

Etnomüzikolog John Baily, göç konusuyla her zaman yakından ilgilenen etnomüzikolojinin, 1990'lı yılların ortalarından itibaren göç ve diaspora konusuyla daha sistematik bir şekilde ilgilenmeye başladığından bahseder (Baily ve Collyer, 2006, s. 167). Bu ilginin ortaya çıkmasında 1990'lı yıllarla birlikte sosyal bilimlerde başlayan göç merkezli çalışmaların büyük etkisi vardır (Baily ve Collyer, 2006, s. 167). Müzik çalışmalarının müzik ve göç konusuna ilgisi sosyal evrimci ve difüzyonist teorilerin etkisinde kalan karşılaştırmalı müzikolojiyle başlamıştır. Müzik çalışmalarının, göç dalgaları ve müziksel hareketlilik konularıyla başlayan bu ilgisi, zaman içerisinde antropolojinin etkisinde kültür; “kültürlenme, kültürel değişim ve kültürel yenilik” odaklı bir noktaya doğru evrilmiştir (Baily ve Collyer, 2006, s. 169; Stokes, 2020, s.3). Bu noktada antropolog Melville Herskovits'in, zorunlu göçe tabi tutulan siyahlara ait blues, caz ve gospel gibi türlerin kökenlerini incelediği, 1941 yılında yayımlanan *The Myth of the Negro Past* adlı kitabının etnomüzikoloji üzerindeki etkisi önemlidir (Baily ve Collyer, 2006, s. 169). Herskovits'in öğrencilerinden ve etnomüzikoloji alanının önemli isimlerinden Alan Merriam da etnomüzikoloji disiplini derinden etkileyen ve kültürü temel alan bir müzik tanımı yapmıştır (Baily ve Collyer, 2006, s. 169). Baily'e göre, Merriam'ın müzik üretimi, müziksel değişim ile kültürlenmede göç olgusunun önemini kabul etmesi oldukça önemlidir (Baily ve Collyer, 2006, s. 169).

Etnomüzikologlar müzik ve göç ilişkisinde şarkı sözlerine, müzikal öğelere (Baily ve Collyer, 2006, s. 168), müziğe, müzisyenlere, çalgılara, mekanlara, müziğin kültürel anlamları, göçmenlerin müziksel üretim ve tüketim ilişkileri gibi oldukça farklı konulara odaklanmışlardır (Baily ve Collyer, 2006; Bohlman, 2001; Stokes, 2020). Diaspora konusunun ağırlıklı olarak çalışıldığı göç ve müzik çalışmalarında, ulusaşırı göç, transit göç, mülteciler ve mülteci kampları, sürgün gibi konular başta olmak üzere çok farklı hareketlilik türleri çalışılmıştır (Öğüt, 2015, s. 274-276). Baily'ye göre müzik ve göç meselesi “göçün türü, kalkış ve varış noktalarının kültürel ve uzamsal yakınlığı, incelenmekte olan müzik kültürünün özellikleri, göçmenlerin bilinçli değişiklik yapma ve değişiklik yapmama [tercihleri], müziğin dinleyicileri, birleştirici ve ayrıştırıcı sonuçlar” gibi faktörler tarafından belirlenen oldukça karmaşık bir ilişkiler ağı içerisinde şekillenir (Baily ve Collyer, 2006, s. 172). Stokes'a göre göçle ilgili meseleler bir şekilde ırk ve etnisite, kültürel kayıplar (ve kültürel kazanımlar) ve şehir gibi konularla da ilgili meselelerdir (Stokes, 2020, s. 4-5). Stokes göç çalışmalarında ortaya çıkan temel yönelimlerin

üç tane olduğu belirtmiştir, bunlar: Göçmenlik ve yaratıcılık ilişkisi ve yaratıcılıktan müziğin gündelik hayatta kalma mücadelesindeki rolüne doğru bir yönelim; mobilite ve motilite ayrımının ortaya çıkması ve son olarak kimlikten yurttaşlık temelli bir analize geçiştir (Stokes, 2020, s. 9-15).

Bu makalenin temel araştırma problemi Osmanlı coğrafyasından Amerika'ya göç eden göçmenlerin hayatında çok önemli bir yer tutan kahvehane, kafe ve restoran gibi mekanların göçmenlerin müzik hayatındaki önemini araştırılmasıdır. Göçmen kültüründe oldukça önemli bir yer tutan bu mekânlar ve bunların müzikle ilişkisi akademik olarak çalışılmamış bir konudur. Dolayısıyla bu makalenin amacı Amerika'da güçlü kahvehane geleneklerini sürdürmüş olan göçmenlerin hayatında, özellikle bu göçmenlerin ağırlıklı olarak bekâr oldukları ilk dönemlerde (yaklaşık 1890-1930'lu yıllar arasında), çok önemli bir rol oynayan başta kahvehaneler olmak üzere *café amanlar* ve restoranların incelenmesi ve bu mekânların göçmen müzik hayatındaki önemlerinin ortaya konulmasıdır. Tarihsel etnomüzikoloji perspektifiyle yapılan ve nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmış ve ardından literatürdeki eksiklerin arşiv taraması yapılmıştır. Arşiv araştırması sırasında göçmenler hakkında 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış kaynaklar, göçmen rehberleri, iş katalogları ve kitaplar incelenmiştir ve bunlar üzerinde belge analizi yapılmıştır. Karma nitel kodlama yönteminin kullanıldığı analizde, kodlar temel olarak betimsel, kategorik ve analitik olarak sınıflandırılmıştır. Belge analizi sırasında, literatür taramasında önemli bulunan kavramlardan faydalanılarak, kavram odaklı kodlama (*concept-driven coding*) yöntemi ile metin analizine başlanmış ve metinlerin analizi sırasında karşılaşılan yeni kavramlar dolayısıyla veri odaklı kodlama (*data-driven coding*) yöntemi de kullanılmıştır (Gibbs, 2007, s. 44-46).

Osmanlı topraklarından Amerika'ya 1830'lu yıllarda başlayan seyrek göç hareketliliği özellikle 1890'larla birlikte ivme kazanmış ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde de hızlanarak devam etmiştir. Farklı göçmen grupları için farklı olmakla birlikte, 1820'lerde başlayan göçlerde ekonomik, siyasi ve eğitim gibi sebepler ağır basmaktadır¹ (Burgess, 1913, s. 17-18; Mirak, 1983, s. 25-26). Özellikle ekonomik sebeple Amerika'ya gidenlerin önemli bir çoğunluğu belli bir birikim yaptıktan sonra geri dönmek üzere gitmiş ve bunlar büyük ölçüde geri dönmüştür. Bu seyrek ve düzensiz göç dalgasının ardından 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı topraklarında 1890'lı yıllardan sonra yaşanan savaşlar, felaketler

1 Frank Ahmed'e göre göçler 1820 yılında başlamıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. (Ahmed, 1993, s. 95-96).

ile birlikte gayrimüslimlere yönelik şiddetin giderek artması sonucu Osmanlı topraklarından Amerika'ya göç etmek zorunda kalan gayrimüslim nüfusu 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar artarak devam etmiştir.

Amerika'ya göç edenler aşına oldukları çok kültürlü dünyalarını Amerika'ya da taşımış, Osmanlı coğrafyasında büyük ölçüde yok edilen bu kültürü Amerika'da devam ettirmişlerdir. Amerika'daki göçmenlerin dünyasında ortak yeme içme, eğlence, dans ve müzik kültürü çok mühim bir yer tutmuştur. Bahsi geçen eğlence kültüründe kamusal etkinliklerin, kurumların ve mekânların özel bir önemi vardır. Amerika'da Ermenice, Yunanca, Türkçe, Ladino, Bulgarca, Arapça gibi dillerde yapılan müziklerin icra edildiği kamusal mekânların başında kahvehaneler, restoranlar ve *café aman*'lar gelmektedir. Bu makalede Osmanlı coğrafyasından Amerika'ya göç eden Yunan, Ermeni, Suriyeli ve Türk göçmenlerin müzik hayatları, başta New York olmak üzere, yoğun olarak yaşadıkları şehirlerdeki kahvehaneler üzerinden anlatılacaktır².

Göçmen Nüfusu

Amerika'ya göçenler arasında Yunanlar, Ermeniler, Bulgarlar, Türkler, Kürtler, Sefarad Yahudileri, Araplar, genel olarak Suriyeliler (Ahmed, 1993, s. 10, 12, 66-67), özel olarak Suriye ve civarından Suriye Yahudileri, Suriye Ortodoksları, Lübnan Marunileri, Ermeniler, Suriyeli Müslümanlar, Süryaniler ve Yakubiler (Feldman, 1975, s. 20-21) ile Arnavutlar bulunmaktadır (Frangos, 1998, s. 14). Osmanlı'dan ABD'ye göç edenler (Türk, Ermeni, Yunan, ya da Bulgar), 1898 yılına kadar etnisitelerine bakılmadan ABD yetkililerince “from Turkey”, yani ‘Türkiye’den’ notuyla kaydedildiği için göçmenlerin farklı milletlere göre sayılarını kesin olarak belirlemek mümkün olmamaktadır (Malcom, 1919, s. 63).

Frank Ahmed'in aktardığı ABD göçmen kayıtlarına göre 1900-1920 yılları arasında Osmanlı topraklarından göç eden Türk, Kürt, Ermeni ve Rum göçmen sayısı 291,435'tir (Ahmed, 1993, s. 10-11). Frank Ahmed'e göre Türklerin sayısı 45-65 bin kişi arasındadır. Kemal Karpat'ın yayınladığı ABD ticaret ve çalışma bakanlığı verilerine göre Osmanlı'nın Asya'daki topraklarından 1869-1915 tarihleri arasında 178,712 kişi göç etmiştir. 1895-1924 yılları arasında Türkiye'den göç eden 318,945 göçmenin; 140,833'ü

---

2 Osmanlı coğrafyası derken, Osmanlı'nın çok kültürlü müziksel yapısının bir şekilde devam ettiği ya da bu etkinin bir şekilde devam ettiği yerler kastedilmektedir. Örneğin bağımsızlığını 1829 senesinde kazanan Yunanistan'da bu etki 20. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir.

Türkiye'nin Avrupa'daki topraklarından, 178,112'si ise Türkiye'nin Asya'daki topraklarından Amerika'ya göç etmiştir. Bu göçmenler arasında 65,756 Ermeni, 18,848 Türk bulunmaktadır (Karpat, 1985, s. 195-196).

1926 senesinde ABD'deki toplam Sefarad Yahudi'si sayısı 60,000 dolaylarındadır. Pek çoğu Osmanlı topraklarından göç etmiş Sefarad Yahudilerinin üçte ikisi New York'ta yaşamaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan büyük göç dalgası neticesinde aldığı göçle yaklaşık olarak 40,000 Sefarad'a ev sahipliği yapan New York, böylece İstanbul ve Selanik'ten sonra Osmanlı Yahudilerinin yaşadığı üçüncü büyük şehir olmuştur (Toktaş ve Kılınç, 2018, s. 39).

Anadili Arapça olan göçmen sayılarıyla ilgili de kesin sayılara ulaşmak mümkün değildir. Mesela “Osmanlı konsolosluk raporlarına göre 1893 yılında Kuzey ve Güney Amerika'da yaşayan ve ‘Arapça konuşan Osmanlı’ [göçmeni] sayısı 200,000'e yakındır” (Karpat, 1985, s. 208). New York Times gazetesine göre 1895 yılı itibarıyla 10,000'i New York'ta olmak üzere ABD'de toplam 150,000 Suriyeli yaşamaktadır (Karpat, 1985, s. 208). Karpat'a göre, 1860-1914 yılları arasında “Suriye ve Lübnan Dağı'ndan anadili Arapça olan yaklaşık 600,000” kişi Kuzey ve Güney Amerika'ya göç etmiştir (Karpat, 1985, s. 185). Philip Hitti'nin (1924) aktardığına göre, göçmenlik genel komiserinin raporuna göre 1899-1919 yılları arasında 89,971 Suriyeli göçmen ABD'ye giriş yapmıştır. Hitti'ye göre ABD'ye 1899 öncesinde göç edenler, bu ülkede yeni doğan Suriyeli göçmen çocuklarıyla birlikte ölenler ve Suriye'ye kesin dönüş yapanlar da hesaba katıldığında 1924 yılı itibarıyla ABD'de yaklaşık 200,000 Suriyeli yaşamaktadır³ (Hitti, 1924, s. 62-65).

Yunan parlamentosu tarafından oluşturulan bir komiteye göre 1899 ve 1911 yılları arasında Amerika'ya giden Yunan göçmen sayısı toplam 253,983'tür. Bunlardan 199,055'i Yunanistan'dan göç ederken, 54,928'i Türkiye'den göç etmiştir (Saloutos, 1956, s. 10). Xenides, 1920 Nüfus sayımında Amerika dışında doğan Yunan sayısının 175,972 olduğunu belirtmiş ve Amerika'daki toplam Yunan nüfusunun Massachusetts Göçmen Bürosu'nun tahminlerine göre 350,000 olduğunu belirtmiştir⁴ (Xenides, 1922, s. 73).

3 Kemal Karpat'a göre, Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden Osmanlıların üçte biri memleketlerine geri dönmüştür, bu hesaba göre 1914 senesine kadar 200,000 Suriyeli Amerika kıtasından Suriye'ye geri dönmüştür (Karpat, 1985, s. 185).

4 Amerika'ya göç eden Yunanlılarla birlikte, Amerika'dan Yunanistan'a geri dönen göçmen sayısı da oldukça yüksektir. Theodore Saloutos'a göre 1908-1931 tarihleri arasında 197,088 Yunan göçmen kesin dönüş yapmıştır.

Amerika'ya göç dalgasının başlarında gelen Hıristiyanlar, Araplar, Yunanlar, Ermeniler ve Türkler, bekâr erkekler olarak gelmişlerdi (Ahmed, 1993, s. 13). Theodore Saloutos'a göre 1880-1920 yılları arasında Kuzey Amerika'da yaşayan Yunan erkeklerinin yarısı hiç evlenmemişlerdir (Frangos, 2014b, s. 7). Charles C. Moskos'a göre I. Dünya Savaşı öncesinde Amerika'daki Yunan göçmenlerin yüzde 90'ı erkekti ve aralarında Amerikalı kadınlarla evlenenler olsa da erken dönem Yunan topluluğu ağırlıklı olarak bekâr erkeklerden oluşmaktaydı (Moskos, 1990, s. 30).

Kahvehaneler ve Restoranlar

Kahvehaneler Osmanlı coğrafyasından gelen göçmenlerin sosyalleşebildikleri en önemli mekânlar olmuştur. Frank Ahmed'e göre bunun sebebi göçmenlerin ezici çoğunluğunun bekâr erkeklerden oluşmasıdır (Ahmed, 1993, s. 13). Kendisi de bir göçmen olan Makedon yazar Stoyan Christowe (1898-1995) ise bekârlık faktörüne ek olarak iki noktaya daha vurgu yapmıştır. Christowe'a göre kahvehanelerin göçmen hayatında bu kadar önemli bir yere sahip olmaları öncelikle göçmenlerin geldikleri memleketlerde köklü bir kahvehane geleneğinin olmasıyla yakından ilgilidir. Kahvehanelerin bu kadar revaçta olmalarının bir diğer sebebi Güneydoğu Avrupa ve Anadolu'dan gelen göçmenlerin, Amerika'da çok ciddi bir göçmen düşmanlığına maruz kalmaları dolayısıyla, kendi içlerine kapanmalarındır⁵ (Christowe, 1930, s. 48). Bu sebeplere ek olarak kahvehanelerin kuruluş maliyetlerinin oldukça düşük olması da önemli bir faktördür (Saloutos, 1956, s. 23). Dolayısıyla belirli bir büyüklüğe ulaşan bütün göçmen kolonilerinde Yunanca *Kaffenion/Kafeneion*⁶ (S. Frangos, 2014b; Lewine, 1996), Ermenice *Srjaran* (Nagoski, 2021a), Bulgarca *kafene* (Carlson ve Allen, 1990, s. 74) olarak adlandırılan kahvehaneler açılmıştır⁷ (Saloutos, 1970, s. 181). Christowe'a göre “yirmi Ermeni, ya da Yunan, ya da Bulgar, ya da Süryani'nin bir araya gelmesi” bir yerde kahvehane açılması için yeter şarttı (Christowe, 1930, s. 48).

Bu sayı yaklaşık olarak 1931 senesine kadar Amerika'ya gelen toplam Yunan göçmen sayısının %40'ını oluşturmaktadır (Saloutos, 1956, s. 29-30).

- 5 Amerikalıların Ermeni ve Yunan göçmenlere karşı gösterdikleri göçmen karşıtlığı örnekleri için bkz. (Christowe, 1930; Mirak, 1983).
- 6 Amerika'da Yunan göçmenler tarafından açılan *kaffenion*lar zaman içerisinde *diner* adı verilen Amerikan restoranlarına dönüşmüştür (Lewine, 1996).
- 7 Philip K. Hitti, Suriyeli göçmen sayısının az olduğu kolonilerde restoranların cafe olarak kullanıldığını belirtmiştir. Muhtemelen Amerikalı müşterilere hizmet veren ve Suriyelilerin işlettiği restoranlardan bahsetmektedir (Hitti, 1924, s. 79).

Oldukça erken bir dönem sayılabilecek 1910’lu yıllarda bile New York ve Chicago gibi Amerikan şehirlerinde oldukça fazla sayıda göçmen işletmesi mevcuttur. Bir fikir vermesi açısından 1912 senesinde yayınlanmış Yunan iş yerleri kataloğuna bakıldığında, New York eyaletinde yaşayan 30 bin, New York şehrinde yaşayan 20 bin Yunan göçmenin olduğu görülür. Bu kataloğa göre New York’ta Yunan işletmecilere ait otel, lostra salonu, restoran, marangoz şekerleme dükkânı, manav, bakkal vs. gibi farklı iş kollarında yüzlerce farklı işletme mevcuttur. “Kahvehane, öğle yemeği odaları, restoranlar vs.” başlığı altında (*Coffee Houses, Lunch Rooms, Restaurants*⁸ etc.) yüzden fazla mekân listelenmiştir. Bu işletmelerin yanında New York’ta üç Yunan müzik okulunun ismi vardır: Orpheus School of Music, Peltekis M. (School of Music), Ioniki Mandolinata (School of Music) (Canoutas ve Helmis, 1912, s. 312, 468-470, 474).

Aynı kataloğun 1915 senesinde yayınlanan sekizinci baskısında kahvehanelerin sayısının 40’ın üstünde olduğu görülür. Katalogda yer alan bu mekânlardan 13 tanesi *cafe ve restaurant*’tır. Ayrıca bunların dışında 60’tan fazla restoranın ismi yazılıdır. Müzikle ilgili önemli bir diğer mekân da müzik enstrümanı satan dükkânlardır, bu katalogda New York’ta Neola Musical Instruments ve Sassos D. Musical Instruments isimli iki enstrüman dükkânı kayıtlıdır (Helmis, 1915, s. 322, 326). Bunun dışında da 8. Caddede bir müzik okulunun (Vasilatos, E. Music School) olduğu görülür (Helmis, 1915, s. 310-329).

Romanya doğumlu Konrad Bercovici, *Around The World in New York* adlı 1924 tarihli kitabında, Manhattan Madison Street üzerinde yer alan sayısız Yunan kahvesinin ne kadar çarpıcı bir görüntü oluşturduğundan bahsetmiştir. Bercovici’ye göre New York’taki bu Yunan muhiti İstanbul’da Rumların yoğun olarak yaşadığı yerleri andırır, hatta burası adeta New York’ta bir İstanbul’dur (Bercovici, 1924, s. 50-51). Kahvehanelerin sayısının bu kadar fazla olması sadece Yunan göçmenlere has değildir, Bercovici New York’un *Little Syria* yani Küçük Suriye adlı bölgesinde *Washington Street*’in her iki tarafının da Suriyelilere ait dükkânlarla dolu olduğunu belirtmiştir. Camkânlarında “oryantal halılar, [...] doğuya has eşyalar, [...] nargileler, sigarayla ilgili takım taklavatlar, [...] mandolin benzeri müzik aletleri” bulunan her iki dükkândan biri ise ya kahvehane ya da

8 Thomas Burgess 1913 senesinde yayınlanan *Greeks in America* (Amerika’da Yunanlılar) adlı kitabında bu restoranların büyük kısmının Amerikalılara hizmet verdiğini belirtir. Özellikle et lokantaları ve üçüncü sınıf restoranları işleten Yunan işletmecilere ait restoran sayısının Chicago’da 600-800, New York’ta ise 200 civarında olduğunu belirtir. Burgess bu sayılara her Yunan kolonisinde bulunan hakiki Yunan restoranlarının dahil olmadığını belirtir (Burgess, 1913, s. 37).

restorandır. Bercovici bu mahalleyi de Osmanlı'nın İstanbul, İzmir, Selanik ve Şam gibi kozmopolit şehirlerine benzetmiştir (Bercovici, 1924, s. 25-27).

Göçmenler ağırlıklı olarak kendi milletlerinden insanların gittikleri kahvehanelere gitmiş olsalar da bunun istisnaları da mevcuttur. Bunlardan ilki farklı milletlere açık çok kültürlü bir müşteri kitlesine hitap eden kahvehanelerin, kafelerin ve *café aman*ların varlığıdır. İkincisi, sadece bir millete hizmet veren kahvehanelere; konserler, dans gösterileri, özel etkinlikler vs. gibi sebeplerle farklı milletlerden izleyicilerin gelebilmesidir⁹. Bunların dışında, kahvehanelerin bir kısmı farklı milletten müşterilere hizmet verebilmekteydi. Örneğin, 1911 senesinde Amerika'nın Massachusetts eyaletinde bulunan Peabody şehrini ziyaret eden Ahmet Emin Yalman, bu şehrindeki Türk göçmenlerin, bu şehre ilk geldiklerinde vakit geçirmek için Yunan kahvehanelerini kullandıklarını belirtmiştir¹⁰. Yalman'ın yaklaşık olarak 1000 kişi olduğunu belirttiği bu Türk göçmen grubu, bir müddet sonra kendi kahvehanelerini açmıştır (Acehan, 2005, s. 67). Yunan ve Türk kahvelerinin bir arada bulunduğu Walnut Street'te; Yunan, Ermeni ve Türkler sokakta oyun oynayıp, kahve ve nargilelerini içebilmekteydiler (Acehan, 2005, s. 68).

Gündelik hayatta göçmenler arasında birlikte yaşama, eğlenme ve karşılıklı yardımlaşma örneklerine rastlanılabildiği gibi, göçmenler arasında ciddi sorunlar da yaşanmış; taraflar arasında anlaşmazlıkların, kavgaların, çatışmaların, sokak savaşlarının çıktığı ve hatta karşılıklı olarak cinayetlerin de işlendiği belirtilmiştir¹¹ (Acehan, 2005, s. 88; 2010, s. 166, 174; Wells, 1972, s. 387).

Kahvehanelerde Müzik

Kahvehanelerde başta kâğıt oyunları olmak üzere tavla, domino, satranç gibi oyunlarla beraber müzik önemli bir yer tutmaktaydı (Xenides, 1922, s. 89). Canlı müzik, kahvehanelerin bulunduğu yerde yaşayan ya da farklı şehirlerdeki koloniler arasında turneye çıkmış müzisyenler tarafından icra edilirdi. Bunun dışında gezici *Karaghiozis* (*Karagiosis* ya da *Karagiozi*) yani Yunan Karagözü oynatıcıları da kahvehanelerde müzikli bir per-

---

9 Stoyan Christowa, Karamka adlı bir dansçının bir Bulgar kahvesindeki gösterisini izlemeye gelen Yunan ve Makedon izleyicilerden bahseder (Christowe, 1930, s. 49, 74).

10 Bu makalenin konu aldığı dönemden daha sonraki bir dönemde olsa da iki farklı milletten göçmenin 1949 senesinde birlikte işlettikleri bir kahvehane için bkz. (Acehan, 2010, s. 233).

11 Peabody'de Yunan, Ermeni ve Türk göçmenler arasında çıkan bu türden olaylar için bkz. (Acehan, 2005, s. 88-93).

formans olan gölge tiyatrosunu icra etmekteydiler. Ayrıca gramofon olan kahvehanelerde hem Eski Dünya'dan gelmiş hem de Amerika'da çıkmış plaklar dinlenmekteydi.

Göçmenler için çok temel bir eğlence türü olan canlı müzik, kahvehanelerin de gelirlerini artırmalarının bir yolu oldu. Kahvehanelerin birçoğunda yemek servisi de yapılmaktaydı. Örneğin, *Azk* adlı Ermenice gazetede 24 Haziran 1914 tarihinde yayınlanan bir reklamda Bedros Boyajian'ın işlettiği Boston'da bulunan *Arevelyan Srjarian* adlı bir kahvede şark müziği (*oriental music*) icrası yapılacağı yazılmıştır (Nagoski, 2021a, 2021b):

Günün belirli saatlerinde yemek servisi de yapılacak olan Ermeni Kahvehane-mizi yeniden açtığımızı Boston ve çevresindeki Ermeni cemaatine bildiririz. Birinci sınıf kebaplar ve kaliteli yemekler. Ünlü kemani Minas Chaghatzbanian¹² Efendi kahvehanede seçkin oryantal parçalar icra edecektir. Düğünler, piknikler ve diğer kutlamalar için Chaghatzbanian saz takımını arayınız. Bedros Boyacıyan, işletme sahibi.

Kahvehanede “kaliteli” yemek servisinin de olduğunun belirtildiği bu ilan aynı zamanda profesyonel bir müzisyen olan Kemani Minas'ı ve saz takımını da tanıtan bir reklam olarak yayımlanmıştır¹³. Canlı müzik için illaki profesyonel müzisyenlere ihtiyaç yoktu, müdavimler bir araya geldikleri kahvehanede kendi müziklerini kendileri de yapabiliyorlardı. Thomas Burgess, Lowell'daki kahvehaneleri şu şekilde anlatmıştır: “Bıyıklı Yunanlıların oturdukları, konuştukları, şakalaştıkları, kâğıt oynadıkları, bazen şarkı söyledikleri, gazeteleri karıştırdıkları, sigaralarını tütürdükleri ve minik fincanlarda getirilen koyu, tatlı Türk kahvelerini içtikleri, küçük masalarla dolu bazen eski püskü, bazen temiz bir oda hayal edin” (Burgess, 1913, s. 150-151).

Ermeni kahvehanelerinde temel olarak Türk kahvesi, lokum, baklava, hamur işleri, Antep fıstığı ve kabak çekirdeği bulunuyordu. Ayrıca restoranlarda kahve, çay, limonata gibi içecekler ve hatta bira, şarap ve rakı gibi alkollü içecekler de bulunuyordu (Mirak, 1983, s. 172-173; Yeretzyan, 1923, s. 62). Mirak'a göre, alkol yasağı zamanında bile ev yapımı içkiler sayesinde oldukça yaygın bir şekilde içki tüketilmeye devam etmiştir (Mi-

12 Malatya'da doğan Minas Chaghatzbanian (1887 d. -1918) 13 Haziran 1913 tarihinde ABD'ye giriş yapmış 14 Mart 1918 tarihinde Fresno, California'da vefat etmiştir (Nagoski, 2021a).

13 Kahvehanelerde genellikle temizlik koşullarına uyulmadığı için müşteriler yemeklerden şikâyet edebiliyordu. Bu konunun farkında olan Philadelphia'daki bir kahvehane İstanbul'daki ünlü Tokatlıyan Oteli'nin açılışını getirdiğini, Amerika'da çıkan Ermenice Hairenik gazetesinin 19 Kasım 1912 tarihli nüshasına ilan vererek duyurmuştu (Mirak, 1983, s. 173, 325).

rak, 1983, s. 139). Ermeni kahvehanelerinde de eğlence önemli bir unsurdur. Kahvehanelerde Ermeni müzisyenler müzik icra ederler, güreş müsabakaları düzenlenir, Ortadoğu göbek dansları yapılır, jonglörler ve hokkabazlar gösteriler yaparlardı. Bunların dışında kumar ve kavgalar da eksik olmazdı (Mirak, 1983, s. 172).

Kahvehaneler aynı zamanda politik meselelerin de konuşulduğu oldukça politik ortamlardır. Kahvehanelerin müşterileri bir yandan kahvelerini bir yandan nargilelerini ya da sigaralarını içerken işlerinin ve iş dünyasının durumu, günlük haberler, Yunan politikası, Amerika'nın Yunan politikası ve hatta zaman zaman Amerikan politikası hakkında konuşurlardı (Xenides, 1922, s. 88). Xenides'e göre, özellikle Yunanistan'da krallık ve cumhuriyet tartışmalarının yoğunlaştığı yıllarda, hemen bütün sosyal ortamlarda ve kahvehanelerde kral taraftarları ve Venizelos taraftarları arasında yaşanan kutuplaşmanın ve tartışmaların izlerine rastlanırdı (Xenides, 1922, s. 107).

Benzer şekilde, devrimci gruplar arasındaki tartışmaların şiddetlenmesine bağlı olarak Ermeni kahvehaneleri de zamanla daha politize mekânlar haline gelmişlerdi. Bundan dolayı farklı politik görüşlere sahip insanlar, farklı kahvelere giderlerdi. Hatta pek çok şehirde siyasi partilerin kendi kahvehaneleri açılmıştı (Mirak, 1983, s. 173).

Xenides'e göre kahvehanelerdeki en büyük problem kumardı (Xenides, 1922, s. 89). Benzer şekilde Batı yakasındaki demiryolu inşaatlarında çalışan Yunan işçilerin de kahvehanelerinden bahseden Burgess, bunların Chicago, Lowell gibi Doğu yakasındaki kahvehanelerden belirgin farklılıkları olduğunu belirtmiştir. Bu farklardan en önemlisi Batıdaki kahvehanelerin profesyonel kumarbazlarla her türden profesyonel kadın ve erkek düzenbazlarla dolu olmasıdır. Aynı zamanda sürekli fonograf çalınan bu kahvehaneleri, dansçılar ve gezgin tiyatro grupları da sıklıkla ziyaret ederlerdi (Burgess, 1913, s. 162).

Kahvehanelerdeki bir diğer müzik kaynağı yukarıdaki alıntıda da bahsedildiği üzere fonograflardır. Joseph G. Graziosi, teyzesinin eşi olan Fedon Cardamenis'in babası George Cardamenis'in kahvehanesindeki plaklardan bahseder. İstanbul'dan göçen Cardamenis, Los Angeles'ta, genellikle İstanbul ve civarından göçmenlerin rağbet ettiği bir kahvehane işletmiştir¹⁴. Bu kahvehanede bulunan ve yarısına yakını Türkçe şarkılar içeren 78'lik taş plakların bir müzik kutusu (*jukebox*) vasıtasıyla çalınmakta olduğu belirtilmiştir (Grazio-

---

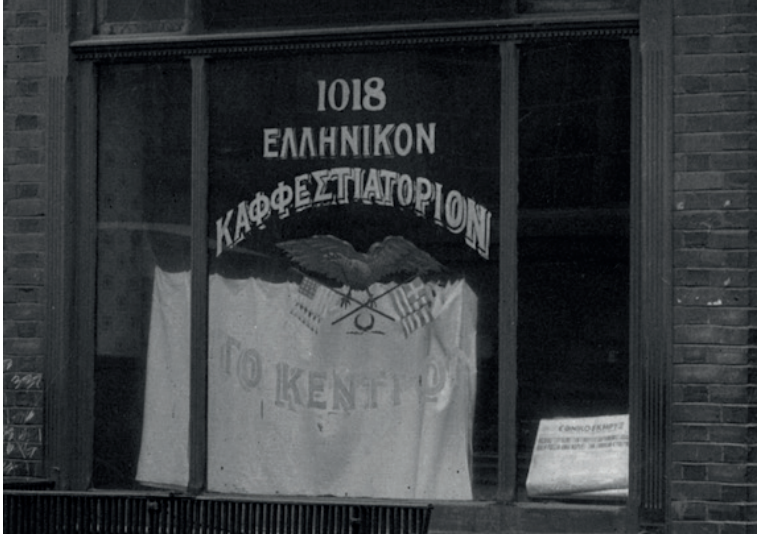
14 Hemşehrilik, Amerika'daki göçmen yaşamında oldukça önemli bir ilişki kurma biçimidir. Örneğin Xenides, aynı köylerden ya da ilçelerde gelen kişilerin ilk önce akrabalarını ve hemşehrilerini bulduklarını belirtir. Bu insanlar "aynı evlerde kalıp, beraber çalışıp, aynı kahvehane, kulüp ve restoranlarda vakit geçirirler" (Xenides, 1922, s. 92).

si, 2018, s. 151). Kozmopolit Osmanlı şehirlerinden ve dünyasından gelen ilk kuşak göçmenler için Türkçe sözlü müzik dinlemek oldukça yaygın ve normal bir eylemdir.

Burgess, Chicago Hull House'taki Yunan kahvelerinden bahsederken, göçmenlerin fonograf dinlemelerini onların Amerikalılaşmasının bir kanıtı olarak sunmuştur: “Erkeklerin kahve içtikleri, kâğıt oynadıkları, bir sonraki Yunan piyngosunun sonucu hakkında tahminlerde buldukları ve akşamları Yunan gaydaları eşliğinde şarkılar söyledikleri ya da -Amerikalılaşmalarının bir kanıtı olarak- fonograf dinledikleri yerlerdir” (Burgess, 1913, s. 126-127).

Amerika'daki göçmen kahvehanelerinde olduğu gibi göçmenlerin işlettiği restoranlarda da müzik yapıldığını, dönemin en önemli *café aman* yıldızlarından birisi olan Yiorgios Katsaros¹⁵ (1888-1997) kendisiyle yapılan bir görüşmede belirtmiştir. Katsaros, 1917-1920 tarihleri arasında çalıştığı restoranlar arasında *Zapeion Restaurant* (New York), *Acropolis Restaurant* (San Francisco) *Minerva Restaurant* (San Francisco), *Parthenon Restaurant* (Salt Lake City), *Afroditi Restaurant* (Salt Lake City), *Kentron Restaurant* (Philadelphia) ve *Culture Restaurant* (Philadelphia) gibi mekânların ismini saymıştır (Frangos, 1992, s. 19-21, 24, 39). Bu noktada bahsedilmesi gereken önemli noktalardan birisi Katsaros'un Minerva ve Acropolis adlı restoranlardan bahsederken bunlar için “büyük kahvehaneler” ibaresini kullanmasıdır (Frangos, 1992, s. 20). Katsaros'un bu tanıklığından ve George Helmis'in Yunan işletme kataloğundan anlaşılacağı üzere kahvehane ve restoranlar arasındaki ayrımın bazı durumlarda çok da keskin olmadığı, bu işletmelerin bir kısmının kafe-restoran gibi hizmet verdiğini söylemek mümkündür.

15 Bu müzisyenin ismi kaynaklarda: Yiorgos, Giorgos, George, Georgios olarak da geçmektedir.

Fotoğraf 1. Kentron Restoran'ın camekân görüntüsü (1917) (Mills, 1917).

Mimarlık tarihçisi Kostis Kourelis bu mekânların Philadelphia'da ağırlıklı olarak Yunan göçmenlerin yaşadığı *Greektown* (Yunan Şehri) denilen bölgesini araştıran ve tarihi haritalar, iş yeri kayıtları ve fotoğraflar vasıtasıyla şehrin bu bölgesini dijital olarak yeniden inşa etmeyi amaçlayan bir çalışması sırasında Katsaros'un 1919 senesinde müzik icra ettiği Philadelphia'daki Kentron Restoran'ın 1917 senesinde çekilmiş bir cephe fotoğrafına ulaşmıştır. Kourelis'e göre dükkânın camekânında Yunan alfabesiyle "*Greek Kaffeneion*" (Yunan kahvehanesi) yazmaktadır (Kourelis, 2018). Kourelis her ne kadar kahvehane yazıyor demişse de bu fotoğrafın daha yüksek çözünürlüklü bir versiyonuna bakıldığında (bkz. Fotoğraf 1), camekânda "1018 ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΑΦΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟΝ" yani Yunan Kahvehanesi (ya da Kafe Restoran) yazıldığı görülecektir¹⁶. 1915 senesinde yayınlanan iş rehberinde burası sadece "Kentron Restaurant", olarak not edilmişse de (Helmis, 1915, s. 170), dükkânın camekânında bulunan yazıdan hareketle bu mekânın aynı zamanda bir kahvehane olarak çalıştığı anlaşılabilir.

16 Yunan Müzik Tarihçisi ve Arşivcisi Meletios Pouliopoulos'a göre *Καφεστιατοριον* kelimesi neredeyse hiç kullanılmayan ve kahvehane anlamına gelecek şekilde birleştirilmiş, birebir çevrilirse 'kahve restoran' (*coffee restaurant*) anlamına gelecek bir kelimedir.

Kahvehane ve Dans

Kahvehanelerde dansın da önemli bir yeri vardır, özellikle göbek dansı (*oriental belly dancing*) yapan kadın dansçılar göçmen mekânlarının en büyük atraksiyonlarından biridir. Örneğin Bercovici, New York'ta Forsyth Street'te bulunan Yunan kahvehanelerinden ve yine bu sokakta yer alan eski bir Türk kahvehanesinden bahsetmiştir. Her ne kadar detay vermemiş olsa da Bercovici bu kahvehanede dans eden Türk dansçıların varlığından söz etmektedir. Bercovici ayrıca, Suriye mahallesinde, Maluf adlı Suriyeli bir arkadaşının daveti üzerine gittiği bir evde iki kadının müşteriler için ettiği dans hakkında yazmıştır. Maluf, yabancılar karşısında dans etmeyen bu iki kadını, Bercovici'nin de Suriyeli olduğunu söyleyerek dans etmeye ikna etmiştir. Döneminin oryantalist önyargılarına oldukça mesafeli olduğu anlaşılan Bercovici kadınların dansını çok etkileyici, duygusal ifade gücü yüksek, insanları farklı dünyalara götüren bir performans olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda kahve servisi de olan bu mekânı bir 'dans yeri' ve 'dans evi' gibi isimlerle tanımlayan Bercovici; bir müddet sonra bu evin içki yasağı memurları (*prohibition agents*) tarafından kapatıldığını yazmıştır. Dolayısıyla, bir yandan kahve servisi eden bu 'dans evinin', *speakeasy* olarak anılan ve Amerika'daki içki yasağı sırasında gizlice içki servisi yapan bir işletme olduğu anlaşılır (Bercovici, 1924, s. 36-38).

Fotoğraf 2. New York, Suriye Mahallesiinde bir mekân (Bercovici, 1924, s. 26).

Karaghiozis

Kahvehanelerdeki bir diğer müzikli eğlence de *Karaghiozis*'dir. Amerika'daki Yunan ve Türk kahvehanelerini dolaşan karagözcüler bu eğlenceyi Amerika'daki farklı şehirlere ve kahvehanelere taşımışlardır.

Tarihçi Theodore Saloutos (1956), Amerika'da 1899-1913 yılları arasında göçmen olarak bulunmuş ve ardından Yunanistan'a kesin dönüş yapmış bir *Karagiozopechtis* yani *Karaghiozis* oynatıcısıyla yaptığı görüşmelerden hareketle, bu yıllarda Amerika'da toplam beş ya da altı karagözcü bulunduğunu tespit etmiştir. Ağırlıklı olarak Yunan kolonilerini dolaşan bu *Karaghiozis* oynatıcıları için temel performans mekânları ise kahvehaneler olmuştur (Saloutos, 1956, s. 95-97).

Saloutos'a göre (1956, s. 96), bu *Karaghioziscilerin* gösterileri bir gece ile bir ay arasında sürmekteydi. Kahve sahibi *Karaghiozis* oynatıcılarına baştan herhangi bir para ver-

memekte, onların sadece konaklama, kahve ve tütün masraflarını karşılamaktaydı. *Karaghiozis* oynatıcısının gelirini seyircilerin bahşişleri oluşturmaktaydı. Eğer *Karaghiozis* performansı kahvehane gelirlerinde ciddi bir artışa neden olursa, *kafenji* (kahveci) *Karaghiozis* oynatıcısına biraz daha kalması için yaklaşık 20 dolar vermekteydi. Gelirleri izleyicilerin bahşişlerinden oluşan bir *Karaghiozis* oynatıcısı, içinde bulunduğu ortama göre hareket eder ve oyundaki iyi ve kötü karakterleri değiştirebilirdi. Örneğin Saloutos'un görüştüğü *Karaghiozis* ustası, Yunan kahvehanelerinde *Karaghiozis* oynatırken iyi karakterleri Yunan, kötü karakterleri Türk; Türk kahvehanelerinde oynarken ise kahramanları Türk, kötülerini Yunan yaptığını belirtmiştir. Bu yıllarda kahvehanelerde oynanan *Karaghiozis* oyunları arasında "Katsantonis Captain Gre, Athanasios Diakos, Tsekoureous, Necrazosa ve Mysteres" gibi oyunlar yer almaktadır (Saloutos, 1956, s. 25, 95-96).

Amerika'daki *Karaghiozis* ile ilgili olarak bahsedilmesi gereken bir diğer kaynak da taş plak kayıtlarıdır. Richard K. Spottswood'un *Ethnic Music on Records* adlı diskografisine bakıldığında: H. Silla¹⁷, C. Theodoropoulos, Haris Patrinos, Makis (Mike) Patrinos, Ch. Tavoularidis ve Ger. Kourouklis¹⁸, Victor Comedy Company (Tetos Demetriades ve Christos Demetracopoulos) gibi isimler ve kumpanyalar tarafından kaydedilmiş *Karaghiozis* plaklarına rastlanır (Frangos, 2014a, s. 7; Spottswood, 1990, s. 1158, 1207-1208, 1219, 1225).

17 Bu makaledeki plaklarda bahsi geçen isimlerin yazımında Spottswood'un kitabına sadık kalınmıştır.

18 Frangos, bu sanatçıların isimlerini "X. Gavoularilis" ve "G. Kourkouklis" olarak vermiştir (S. Frangos, 2014a, s. 7).

Fotoğraf 3. Harris Patrinos'un 1923 yılında Chicago'da kaydettiği bir *Karaghiozis* plağı (Patrinos, 1923).

Bu isimler arasından H. Silla, ilk *Karaghiozis* kayıtlarını Şubat 1920 civarlarında New York'ta yapmıştır. Dolayısıyla Amerika'daki ilk *Karaghiozis* kayıtları Panhellenion plak şirketi tarafından yayımlanan iki plakla (Pan 7024 ve Pan 7025) başlamıştır (Spottswood, 1990, s. 1219). Spottswood'un diskografisine göre Amerika'da yayımlanan son *Karaghiozis* plağı ise Tetos Demetriades tarafından 15 Ocak 1932'de New York'ta kaydedilen ve Orthophonic plak şirketi tarafından yayımlanan plaktır (S-614 B) (Spottswood, 1990, s. 1208). Her ne kadar Spottswood'a göre Amerikan *Karaghiozis* kayıtları 1932 yılında yayımlanan bu plakla bitiyor görünse de Frangos'a göre Amerikan *Karaghiozis* plakları 1965 yılına kadar yayımlanmaya devam etmiştir (Frangos, 2014a, s. 7).

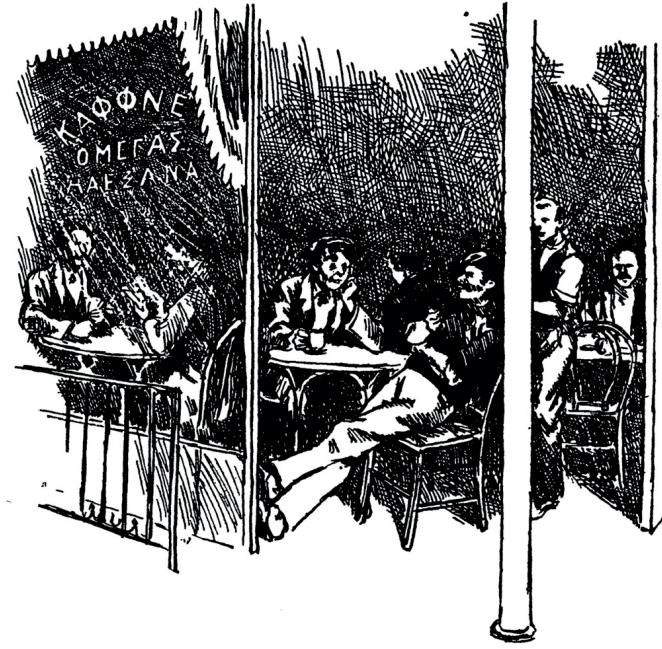
Café Aman

19. yüzyıl sonlarına doğru, Doğu Akdeniz'de, Osmanlı liman şehirlerinde ve Yunanistan'da *alaturka* stilde (yani makam temelli) ve ağırlıklı olarak Yunanca ve Türkçe müzik

yapılan kafeler ortaya çıkmıştır¹⁹. Yunanistan’da bu tür kafelere, muhtemelen şarkılarda çok fazla aman geçtiği ve bu kafeleri alafranga müzik yapılan *café chantant*lardan ayırmak için, *café aman* denilmiştir (Morris, 2018, s. 72-73).

Bir bütün olarak bu büyük coğrafyadaki kafelere bakıldığında, bu mekânlarda “Yunan *demotic* [halk] şarkıları, büyük Akdeniz liman şehirlerinin halk şarkıları, *arvanitika* (Arvanit [şarkıları]), Rumen (Roumanovlahoi [şarkıları]), Bulgar ve Mısır müziği” icra edilmekteydi (Tragaki, 2002, s. 42). *Café aman*larda çoğunlukla Anadolu Rumları, Ermeniler, Yahudiler ve Çingene müzisyenler çalışmaktaydı (Tragaki, 2002, s. 42). *Café aman*larda çalışan müzisyenler gezici müzisyenlerdi ve bahsi geçen Doğu Akdeniz ağındaki kafeleri dolaşmaktaydılar. Farklı liman şehirlerindeki farklı dinleyici gruplarına hitap edebilmek için bu müzisyenlerin oldukça geniş bir repertuvara sahip olmaları gerekliydi. Örneğin, dönemin önemli keman icracılarından Salonikios yani Selanikli olarak da bilinen Semsis’in repertuarında “Türk, Arap, İspanyol, Rumen, Macar, Bulgar ve Çingene” havaları bulunmaktaydı (Tragaki, 2002, s. 82). Bu kafelerin getirdiği önemli yeniliklerden biri kadınların sahneye çıktıkları, dans ettikleri ve şarkı söyledikleri mekânlardır (Morris, 2018, s. 72).

19 *Café aman*, yani amane kahvelerinin Osmanlı kahvehane ve çalgılı kahvehane geleneği bağlamındaki bir analizi için bkz. (Demir, 2018).

Fotoğraf 4. New York'ta bir Yunan Kahvesi (Bercovici, 1924, s.49).

Amerika'daki *café amanlar*, kalabalık Yunan kolonilerinde, Eski Dünya'daki bu amane kahvehaneleri geleneğinin bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Sotirios Chianis'e göre henüz "1910 kadar erken bir tarihte, *café aman* ve onun güçlü geleneği New York, Boston, San Francisco, Baltimore ve Chicago gibi çok sayıda büyük şehirde" yeni *café amanlar* kurulmasına neden olmuştur (Chianis, 1983, s. 3). Bu kafeler göçmenlerin kendi dillerini konuşan insanlarla bir araya geldikleri, Yunan yemekleri yiyip, içki içebildikleri ve başta Smyrneiko tarzı ve Yunan halk müzikleri olmak üzere memleketlerindeki hayatlarından aşına oldukları müzikleri dinleyip dans edebildikleri mekânlardır (Chianis, 1983, s. 3).

Amerika'daki Yunan ve pan-Osmanlı müzikleriyle ilgili araştırmalar yapan Steven Frangos'a göre on yıl kadar kısa bir süre içinde Amerika'daki *café amanların* sayısı hızla artmış ve 1920 yılına gelindiğinde hemen her Yunan kolonisinde kahvehanelere ek olarak az bir tane de *café aman* açılmıştır (Frangos, 1991, s. 11). Eski Dünya'da olduğu gibi burada da profesyonel müzisyenler kahvehaneleri, *café amanları*, kulüpleri, kabareleri,

barları, kiliseleri, Yunan tatil beldelerindeki (Sunset Springs Hotel ve Catskill Dağları'ndaki oteller gibi) otelleri, düğünleri, dernek eğlenceleri ve pikniklerini de kapsayan geniş bir ağda gezici olarak hizmet veriyorlardı (Bucuvalas ve Frangos, 2018, s. 23). Rosa Eskenazi, Yiorgios Katsaros, Demetrios Salonikos, Nicholas Roubanis gibi Yunan ve Yunan-Amerikalı müzisyenler başta olmak üzere Arnavut, Ermeni, Sefarad ve Türk müzisyenler sadece Amerika içindeki bu ağda değil, Doğu Akdeniz ağını ve hatta yer yer Yunan girişimcilerin bütün dünyaya yayılan ticaret ağlarını da içine alacak geniş bir ağda ternelere çıkıyorlardı (Frangos, 1991, s. 11). *Café aman*larla ilgili önemli bir nokta da bu mekânlarda oryantal göbek dansı yapan kadınların bulunmasıydı. Dolayısıyla Amerika'daki *café aman* networkü içinde müzisyenler gibi dans eden kadınlar da mevcuttu.

Chicago'ya 1906 yılında gelen kemancı ve çalgı yapımcısı George Dimitrios Grachis (1882–1965), bu şehirde santuri Theodoros Smyrnis ve lavtacı Kosta Pantelopoulos'la birlikte oluşturdukları bir trio ile düğünlerde ve çeşitli mekânlarda müzik yapmaya başlamıştır. Grachis, triosuyla birlikte bir düğünde çalmak için gittiği Salt Lake City'de açtığı kahvehanenin, kısa bir süre sonra çıkan 1907 ekonomik krizinde batması üzerine, her şeyini kaybeder. Bir süre triosuyla Chicago'da müzik yapan Grachis, ardından annesini ve babasını da Amerika'ya getirmek için Yunanistan'a döner (Chianis, 2018, s. 345). Smyrnis, arkadaşı Grachis'e Yunanistan'dan dönerken, hem şarkı söyleyip hem de dans edebilen bir kadın getirmesi durumunda bir *café aman* açabileceklerini belirtir. Grachis, ailesiyle birlikte Yunanistan'dan Amerika'ya dönerken, arkadaşının tavsiyesine uyarak beraberinde Kleoniki adında bir şarkıcı ve dansçı getirir (Chianis, 2018, s. 348). Kleoniki'nin de ekibe katılmasıyla; Grachis, Smyrnis, Pantelopoulos ve Kleoniki'den oluşan, Amerika'nın ilk *café aman kompania*'sı (orkestra) kurulmuş olur (Chianis, 2018, s. 348). *Café amanlar*'da müzik icra eden bu gruplar genellikle “bir ya da iki kadın şarkıcıyla birkaç müzisyenden” oluşmaktaydı (Chianis, 2018, s. 348). Gianaros, kafelerde müşterilerin parayla yanlarına gelip onlardan şarkılar istediklerini, parçayı çalamadıkları zaman ise para kaybettiklerini belirtmiştir. Gianaros'a göre işte tam da bundan dolayı *Café aman* orkestraları müşterilerin geniş yelpazedeki isteklerini karşılayabilmek için oldukça geniş bir repertuvara sahip olmalıydı. *Café aman* müziği açısından oldukça yetkin bir icracı olan Gianaros'un ve triosunun repertuarında Yunanistan, Yunan adaları ve Epir müzikleriyle birlikte Türkçe şarkılar bulunmaktaydı (Chianis, 2018, s. 348).

Yiorgios Katsaros, Amerika'ya Grachis'ten altı sene sonra 1913 senesinde geldiğinde “San Francisco, Salt Lake City, Utah, Chicago, Detroit, Cleveland, Philadelphia, Boston,

New York gibi şehirlerin her birinde 50-60 müzik grubu ve 11 – 12 kabare [kulüp ve/veya café aman]” bulunduğunu belirtmiştir (Frangos, 1998, s. 14). Bu kulüplerde “Yunan müzisyenler ve dansçılar, Ermeniler, Türk kızları, Mısırlılar” gibi farklı milletlerden müzisyenler ve dansçılar müzik ve dans gösterileri yapmaktadır (Frangos, 1998, s. 14).

Bu mekânlara Yunan dinleyiciler dışında, Suriyeli, Ermeni ve Türk dinleyicilerin gelmesinden dolayı, Gianaros gibi Katsaros da bu mekânlarda çalışan müzisyenlerin çok geniş bir repertuara sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Café aman müzisyenlerinin oldukça deneyimli olması gerektiğini belirten Katsaros, birlikte çalıştığı grup üyelerini nasıl seçtiğini şöyle anlatmıştır (Frangos, 1998, s. 14):

Kompaniamda biraz Türkçe söyleyecek bir ud icracısı, biraz Suriyeli müşterilere şarkı söyleyecek başka bir arkadaşı buldurmak konusunda dikkatli olmalıydım. İşte bu yüzden yanımda altı, bazen yedi müzisyen buldurmam gerekiyordu. Bu müzisyenleri buldurmak zorundaydınız! Gitarda ben olmak üzere, bir simbalomcu, bir klarnetçi, bir kemancı ve farklı müşterilere hitap edebilmek için bir udi buldurmak zorundaydım.

Kyotchek

Osmanlı İmparatorluğu’nda doğan ve Amerika’ya göç eden Makedon yazar Stoyan Christowe, 1930 senesinde kaleme aldığı bir yazısında, Amerika’daki bazı göçmen kahvehanelerinde oynatılan ve kyotchek²⁰ adı verilen kadın dansçılardan bahsetmiştir (Barkan, 2001, s. 72; Christowe, 1930).

Kyotchek geleneğinin Doğu Akdeniz’de yüzyılın başlarında yok olduğunu belirten yazar, bu geleneğin Amerika’da Balkan ve Yakın Doğulu göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde devam ettiğini belirtir. Christowe’a göre Amerika’daki *kyotchek* geleneği, caz gibi bazı etkilerle maruz kaldığı için Eski Dünya’daki gelenekten biraz farklıdır (Christowe, 1930, s. 48).

Christow’un aktardığına göre *Kyotchek* grupları Chicago’da kurulur ve ilk önce Chicago’daki Yunan izleyicilerin beğenisine sunulurdu. Eğer performansları beğenilirse *kyotchek*lerin Broadway’i kabul edilen Halstead Street’te çalışmalarını için uzun süreli kontrat

---

20 Balkanlarda *kyotchek* adı verilen dansçılar, İstanbul ve Anadolu’da görülen köçek geleneğinin bir devamıydı. Bulgarca’da *kyotchek* ya da *kyuchek* adı verilen bu dansçılar, köçekler gibi göbek ve kalça hareketlerinin yoğun olarak sergilendiği bir tür göbek dansı icra ediyorlardı. Bu dansçılara Sırp ve Makedonlar *coccek*, Arnavutlar ise *çoçek* yahut *çyçek* diyorlardı. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlardaki *kyotchek*lik geleneğinde bir dönüşüm yaşanmış ve bu dansları kadınlar icra etmeye başlamışlardı (Sugarman, 2003, s. 92, 98).

imzalanır ve ayrıca Detroit, St. Louis ve diğer Orta-Batı şehirlerine turneye çıkarlardı. *Kyotche*lerin göçmenler arasındaki popülerliği bu işle ilgilenen Yunan girişimcilere oldukça fazla para kazandırmıştır (Christowe, 1930, s. 48, 74-75).

Amerika'daki *kyotche*k grupları iki kadın dansçıyla, keman, klarnet ve ksilofon çalan üç erkek müzisyenden meydana gelirdi. Dansçılar, ağırlıklı olarak Yakın Doğu dillerini konuşamayan Amerika doğumlu kadınlar olurdu. Aynı zamanda menajerleri de olan ustaları, onlara bir yandan Türkçe ve Yunanca müstehcen şarkılar ezberletirlerken, bir yandan da erotik *kyotche*k danslarını öğretirlerdi (Christowe, 1930, s. 48).

Köçek grubunu izlemek isteyenlerden herhangi bir giriş ücreti alınmaz, bunun yerine izleyiciler şarkı aralarında kahvehanede dolaştırılan tefe bahşiş bırakırlardı (Christowe, 1930, s. 49). Grubun asıl gelirini *Kyotche*kler dans ederken yere atılan dolarlar oluşturdu. Ayrıca, dansçıların hayranları birbirleriyle yarışarak dansçıların göğsüne para sıkıştırırlardı. Çoğu köyden gelmiş ve cinsel olarak aç olan göçmen hayranlarını baştan çıkaran *Kyotche*kler bu insanları kandırıp paralarını alırlardı (Christowe, 1930, s. 49).

Christowe (1930, s. 49) son olarak Amerika'nın *kyotche*k kraliçesi olarak tanımladığı Karamka adlı bir dansçıdan bahsetmiştir. Nereli olduğunu hiç kimsenin bilmediği, bazen saf bir Bulgar kızını, bazen kurnaz bir Yunan kızını oynayan ve Christowe tarafından oldukça ateşli ve sevilen bir dansçı olarak tanımlanan Karamka, Yakın Doğu göçmen ortamlarında oldukça meşhur olmuş bir dansçıdır. Kimsenin nereli olduğunu bilmediği Karamka, pek çok hayranının birikimlerinin tükenmesine, işyerlerinin kapanmasına sebep olmuştur. Amerika standartlarına göre (diğer *kyotche*kler gibi) toplu bir kadın sayılabilecek Karamka, “şehvet düşkününü Balkan göçmenleri için Venüs'ün reenkarne olmuş haliydi” (Christowe, 1930, s. 49). Karamka'nın performansını St. Louis'deki bir Bulgar kahvesinde izleyen Christowe, kahvenin komşu yerleşim yerlerinden ve Yunan kolonilerinden gelen müşterilerle dolup taşıdığını belirtir. Christowe tanık olduğu bu gösteri sırasında Karamka'nın dans performansından büyülenen erkekleri ve ardından ona bahşiş vermelelerini detaylı bir şekilde aktarır (Christowe, 1930, s. 49, 74). Bu nefes kesen dans sonunda, Karamka'nın erotik performansından gençler gibi etkilenmeyen bir grup yaşlı Makedon komitacı Karamka'ya bahşiş vermezler. Bunun üzerine Karamka onlardan da para alabilmek için, bu yaşlı vatansever komitacıların da gençliklerinde söyledikleri ‘ünlü Davidoff şarkısını’ söylemeye başlar. Milliyetçi duyguları okşanan yaşlı Makedonlar da en sonunda onları da etkilemeyi başaran bu dansçıya bahşiş verirler (Christowe, 1930, s. 74).

Marika'nın *Café Aman*'ı

Bodrum'a oldukça yakın bir ada olan Kos adasında doğan Marika Papagika (1890–1943), 1915 yılında Amerika'ya göç etmiştir. 1918 senesinde Amerika'da kayıtlar yapmaya başlayan Papagika çok satan plaklarıyla Yakın Doğu göçmen müziğinin yıldızlarından birisi haline gelmiştir. 1925 yılında eşi Gus Papagika ile birlikte New York'un ve Amerika'nın ilk çok kültürlü *café aman*nı—daha sonra bu müziğin önemli sahnelerinden birisi haline gelecek 8. Cadde'de (8th Avenue) — açmıştır (Bucuvalas ve Frangos, 2018, s. 20; Nagoski, 2020). Marika's adındaki bu kafe özellikle Ermeniler tarafından yoğun bir ilgi görmüş, bunun dışında Yunan Arnavut, Arap, Bulgar, Yugoslav ve Türk müşteriler tarafından da fazlasıyla tercih edilmiştir. Marika'nın kafesinde çalan müzisyenler de dinleyici kitlesi gibi Yunan, Ermeni, Sefarad Yahudisi, Makedon ve Arnavut gibi farklı milletlerden oluşmaktaydı (Bucuvalas ve Frangos, 2018, s. 19-20; Frangos, 2018a, s. 122).

*Café aman*lar, Amerika'da 1920-1933 yılları arasındaki alkol yasağında kaçak olarak alkol servis eden ve *speakeasy* (birebir çevirisi 'sessiz konuş') adı verilen mekânlar arasında yer almıştır. *Café aman* müziğinin önemli isimlerinden John K. Gianaros, Marika Papagaika'nın kulübünün bir *kafenion speakeasy*, yani gizli olarak içki servis edilen bir kahvehane olduğunu söylemiştir. Gianaros ayrıca bu gibi mekânlarda gizli olarak yapılan içki servisine ve içki isterken *café aman* adıyla yapılan kelime oyununa dair şunları söylemiştir (Frangos, 2018b, s. 360):

O zamanlar bu yerler [yani gizli olarak alkol servis edilen göçmen mekânları] *café aman* olarak anılıyordu. Neden biliyor musun? Alkol yasağı zamanlarıydı... Bir masaya oturdun ve garsonlara “Café, Aman! Café... aman!” derdin. Mekân kastedilmez[di]... Kahve fincanlarına uzo koyarlardı ve [sana] getirirlerdi. Bu yüzden bu mekânlara *café aman* denilirdi.

Marika'nın kafesinden sonra New York'un 8. Caddesinde birçok *café aman* açılmıştır²¹. Bu *café aman*lardan biri de şarkıcı Amalia Baka (1897–1979) tarafından açılan Café Aman Pavsilipon'dur. Bir Romanyot Yahudisi olan Amalia, Epir bölgesinde yer alan Yunan, Türk, Yahudi ve Çingenelerin yaşadığı çok kültürlü Yanya şehrinde doğmuştur

---

21 New York'ta 8. Cadde üzerinde açılan kafeler yaklaşık 50 sene boyunca New York gece hayatının değişmez ve önemli parçaları olmuşlardır.

(Soffa, 2018, s. 374) Amalia Hanım'ın *café aman*ındaki bir programı tanıtan, 1930 yılı civarlarından Yunanca bir broşürde müzisyenlerin ve repertuarın çeşitliliğine vurgu yapılmıştır (Baka ve Soffa, 2002, s. 4):

Madame Amalia'nın Café-Aman'ındaki en muhteşem eğlencelerden birinin tadını çıkarmaya gelin. Ünlü Anastasia'nın en seçkin Türkçe şarkılarına, enstrümantalistler Makedon George Kasaras, Kanuni Gabriel, ünlü santuri Panayotis Peliotis, lavtacı Yaşlı Avyerinos eşlik edeceklerdir. Orada Madam Amalia'nın amanelerini dinleyeceksiniz. Daha fazlasını söylememiz gereksiz. Madam Amalia'nın Café-Aman Pavsilipon'una koşun.

Sonuç

Amerika'ya Osmanlı coğrafyasından giden göçmenler için kahvehaneler, *café amanlar*, kafe-restoranlar ve restoranlar oldukça önemli mekânlar olarak faaliyet göstermişlerdir. Bu mekânlar göçmenleri, alışık olmadıkları Amerikan hayatının belirsizliklerinden koruyan, onları bir arada tutan, karşılaştıkları sorunları çözmek için yollar üreten bir sosyal destek merkezi olarak hizmet vermiştir. Kahvehaneler, Eski Dünya'da olduğu gibi Yeni Dünya'da da müzik, müzisyen ve dinleyiciler için önemli birer buluşma merkezi olmuşlardır. Ayrıca bu kurumlar, Amerika genelinde özellikle müzisyenler ve müzik grupları tarafından da kullanılan ağlar oluşturup göçmen müziğinin sahneleri olarak hizmet vermişlerdir. Bu sayede hem göçmen hem de Amerikalı izleyiciler için bir eğlence ağı oluştururken, bir yandan da müzisyenler için çok ciddi iş olanakları sağlamışlardır. Sadece Kuzey Amerika ile sınırlı olmayan bu ağdaki işletmeler, Yunan işletmecilerin Güney Amerika, Doğu Akdeniz ve Osmanlı coğrafyası başta olmak üzere, neredeyse bütün dünyaya yayılan otel, restoran, gece kulübü, *café aman* gibi işletmeleriyle de bağlantı halinde olmuştur (Frangos, 1991).

Bu makalenin konusu olan mekânlarda, müziğin dört farklı kaynağının mevcut olduğu gösterilmiştir. Bu kaynaklar: müdavimlerin kendi yaptıkları müzikler, fonograf/gramofon kayıtları, karagöz oynatıcıları, gezgin müzisyenler, müzik grupları ve son olarak dans gruplarıdır. Bu mekânlarda yapılan müzikler, ilgili milletlerin geleneksel müzikleriyle birlikte, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Osmanlı eğlence müziği geleneğinin devamı olarak, çok dilli ve çok kültürlü olmuştur. Geleneksel şarkılarla birlikte zaman içerisinde göçmenlerin Amerika deneyimini anlatan ve Amerika'daki müziklerden etkilenen *Neden Geldim Amerika'ya* gibi şarkılar da bestelenmiştir.

Bu makalede temel olarak İngilizce yazılmış ve İngilizce'ye çevrilmiş kaynaklar kullanılmıştır. Amerika'daki göçmen deneyiminin çok daha net bir fotoğrafını görebilmek için Amerika'daki göçmen hayatına tanıklık eden Yunanca, Ermenice, Bulgarca, Arapça gibi farklı dillerde yazılmış metinlerin de taranması çok büyük önem taşımaktadır. Eski Dünya'da milliyetçi akımlar ve ulus devletlerin kurulması sürecinde bölgedeki pek çok devlet tarafından yok sayılan Osmanlı çok kültürlü müzik dünyasının²², özgür bir şekilde devam ettiği Amerika'daki serüvenini anlamak Osmanlı eğlence kültürü hakkında farklı perspektifler sunacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Acehan, I. (2005). *Outposts of an Empire: Early Turkish Migration to Peabody, Massachusetts* (Yüksek lisans tezi). Bilkent Üniversitesi veri tabanından erişildi. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/11693/29634>
- Acehan, I. (2010). *"Made in Massachusetts": Converting Hides and Skins into Leather and Turkish Immigrants into Industrial Laborers (1860s-1920s)* (Doktora tezi). Bilkent Üniversitesi veri tabanından erişildi. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/11693/29634>
- Ahmed, F. (1993). *Turks in America: The Ottoman Turk's Immigrant Experience*. Greenwich, Ct.: Columbia International.
- Baily, J. ve Collyer, M. (2006). Introduction: Music and Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(2), 167-182. <https://doi.org/10.1080/13691830500487266>
- Baka, A. ve Soffa, D. (2002). *Amalia! Old Greek Songs in the New Land, 1923-1950: In Foreign Lands Since My Childhood*. El Cerrito, CA: Arhoolie Productions.
- Barkan, E. R. (2001). *Making It in America: A Sourcebook on Eminent Ethnic Americans*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Bercovici, K. (1924). *Around the World in New York*. New York ve London: The Century Company.
- Bucuvalas, T. ve Frangos, S. K. (2018). Overview of Greek Music in America. *Greek Music in America* içinde (s. 10-50). Jackson: University Press of Mississippi.
- Burgess, T. (1913). *Greeks in America; an Account of Their Coming, Progress, Customs, Living, and Aspirations*. Boston, Sherman, French ve Company.
- Canoutas, S. G. ve Helmig, G., N. (1912). *Hellēno-Amerikanikos Hodēgos: Etos Pempton 1912 Fifth Year*. New York: The Helmig Press.
-

22 Örneğin, Yunanistan'daki yasaklar için bkz. (Frangos, 1989, s. 6).

- Carlson, C. ve Allen, D. J. (1990). *The Bulgarian Americans*. New York: Chelsea House Publishers.
- Chianis, S. (Sam). (1983). A Glimpse of Greek Music in America. *Greek Music Tour* içinde (s. 3-4). New York: Ethnic Folk Arts Center.
- Chianis, S. (Sam). (2018). George Dimitrios Grachis (1882–1965). T. Bucuvalas (Ed.), *Greek Music in America* içinde (s. 345-353). Jackson: University Press of Mississippi.
- Christowe, S. (1930). Kyotchek. *Outlook and Independent*, 155(2), 48-49, 74-75.
- Demir, M. (2018). Osmanlı Eğlence Hayatında Bir Alt Kültür Müzikli Kahvehâne: Amane Kahvehâneleri. *Folklor/ Edebiyat*, 24(93), 35-53.
- Feldman, W. Z. (1975). Middle Eastern Music Among Immigrant Communities In New York City. *Balkan-Arts Traditions*, (Spring Folk Festival), 19-25.
- Frangos, S. (1989). Greek-American Family Record Collections: Family Record Collections as Research Sources. *Resound*, 8(4), 1, 3-6.
- Frangos, S. (1991, 27 Nisan). Cafe Amans: The Global Circuit. *The GreekAmerican.*, s. 11.
- Frangos, S. (1992). *Yiorgos Katsaros: Last of the Greek-American Café-Aman Singers*. Indiana University (Bloomington). Yayınlanmamış Kitap, Modern Greek Studies Association.
- Frangos, S. (1998, 8 Ağustos). Tradition for Mixed Voices. *The GreekAmerican.*, s. 14, 19.
- Frangos, S. (2014a, 28 Şubat). Process to Americanize Karagiozis. *The National Herald*, s. 1, 7.
- Frangos, S. (2014b, 13 Eylül). The Greek-American Kafeneion. *The National Herald*, s. 1, 7.
- Frangos, S. K. (2018a). George Katsaros: The Last Café-Aman Performer. T. Bucuvalas (Ed.), *Greek Music in America* içinde (s. 119-136). Jackson: University Press of Mississippi.
- Frangos, S. K. (2018b). Marika Papagika (1890–1943). T. Bucuvalas (Ed.), *Greek Music in America* içinde (s. 358-368). Jackson: University Press of Mississippi.
- Gibbs, G. R. (2007). *Analysing Qualitative Data*. Los Angeles: SAGE.
- Graziosi, J. G. (2018). Turkish Music in the Greek American Experience. T. Bucuvalas (Ed.), *Greek Music in America* içinde (s. 149-163). Jackson: University Press of Mississippi.
- Helmis, G. N. (1915). *United States and Canada Greek Business Directory*. New York: The Helmis Press.
- Hitti, P. K. (1924). *Syrians in America*. New York: George H. Doran Company.
- Karpat, K. H. (1985). The Ottoman Emigration to America, 1860-1914. *International Journal of Middle East Studies*, 17(2), 175-209.
- Kourelis, K. (2018, 5 Şubat). Philadelphia: The Birthplace of Rembetiko. Erişim adresi: <http://kourelis.blogspot.com/2018/02/philadelphia-birthplace-of-rembetiko.html>
- Lewine, E. (1996, 14 Nisan). The Kaffenion Connection: How the Greek Diner Evolved. *The New York Times*. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/1996/04/14/nyregion/the-kaffenion-connection-how-the-greek-diner-evolved.html>
- Malcom, M. V. (1919). *The Armenians in America*. Boston, Chicago: The Pilgrim Press.
- Mills, C. P. (1917, 9 Ocak). Perspective of SE corner of Warnock and Locust St. Erişim adresi: <https://www.philly-history.org/PhotoArchive/Detail.aspx?assetId=41673>
- Mirak, R. (1983). *Torn Between Two Lands: Armenians in America, 1890 to World War I*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Morris, R. C. (2018). Greek Café Music. T. Bucuvalas (Ed.), *Greek Music in America* içinde (s. 71-86). Jackson: University Press of Mississippi.
- Moskos, C. C. (1990). *Greek Americans, struggle and success*. New Brunswick (U.S.A.) ve London (U.K.): Transaction Publishers.
- Nagoski, I. (2020, 18 Ekim). What Makes You Happy: Greek Music in New York, December 1918 - January 1929. Erişim adresi: <https://canary-records.bandcamp.com/album/what-makes-you-happy-greek-music-in-new-york-december-1918-january-1929>
- Nagoski, I. (2021a, 2 Şubat). When I See You: From the November 1917 Recordings. Erişim adresi: <https://canary-records.tumblr.com/post/642007490239905792/when-i-see-you-from-the-november-1917-recordings>
- Nagoski, I. (2021b, 16 Mayıs). When I See You: Dec. 1916 - Nov. 1917. Erişim adresi: <https://canary-records.bandcamp.com/album/when-i-see-you-dec-1916-nov-1917>
- Öğüt, E. H. (2015). Transit Migration: An Unnoticed Area in Ethnomusicology. *Lidé Města*, 17(2), 269-282.
- Patrinou, H. (1923). Ο Καραγκιόζης γραμματεύς. Kounadis Arşivinden erişildi. Erişim adresi: <https://www.v mrebetiko.gr/item/?id=4742>
- Saloutos, T. (1956). *They Remember America; The Story of the Repatriated Greek-Americans*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Salutos, T. (1970). The Greeks of Milwaukee. *The Wisconsin Magazine of History*, 53(3), 175-193.
- Soffa, D. (2018). Amalia Baka (1897–1979). T. Bucuvalas (Ed.), *Greek Music in America* içinde (s. 374-377). Jackson: University Press of Mississippi.
- Spottswood, R. K. (1990). *Ethnic Music on Records: A Discography of Ethnic Recordings Produced in the United States, 1893-1942: Eastern Europe* (C. 3). Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Stokes, M. (2020). Migration and Music. *Music Research Annual*, 1, 1-24.
- Sugarman, J. C. (2003). Those “Other Women”: Dance and Femininity among Prespa Albanians. T. Magrini (Ed.), *Music and Gender: Perspectives from the Mediterranean* içinde (s. 87-118). Chicago ve London: University of Chicago Press.
- Toktaş, Ş. ve Kılıncı, F. R. (2018). Jewish Immigration to the American Continent. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 30-64.
- Tragaki, D. (2002). *Urban Ethnomusicology in the City of Thessaloniki (Greece): The Case of Rebetiko Song Revival Today* (Yayımlanmamış doktora tezi) Goldsmiths, University of London). Goldsmiths, University of London, London.
- Wells, J. A. (1972). *The Peabody Story: Events in Peabody's History, 1626-1972*. Salem, Massachusetts: Essex Institute.
- Xenides, J. P. (1922). *The Greeks in America*. New York: George H. Doran Company.
- Yeretzian, A. S. (1923). *A History of Armenian Immigration to America with Special Reference to Conditions in Los Angeles*. San Francisco: R and E Research Associates.